

Τελετουργικός θρήνος στην ελληνική παράδοση

Του **ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗ**

Είναι γεγονός πως πολλές ανιχνεύσεις του ελληνικού πολιτιστικού φαινομένου, αλλά και των επισημονικών επιτευγμάτων, μας έρχονται συχνά από τους Έλληνες και ξένους επιστήμονες του εξωτερικού. Κι είναι μελέτες όλες αξιοπρόσεχτες που κομίζουν καινούρια στοιχεία στην έρευνα και διαφωτίζουν ανερέυντες ή δυσκολοπρόσιτες πτυχές των εκφάνσεων αυτών. Το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας που πρωτοπορεί πάντα στην ανίχνευση και τη δημοσίευση τέτοιων πολύτιμων εργασιών, υπερίελαβε στην εκδοτική του σειρά και το βιβλίο της Μάργκαρετ Αλεξίου με τίτλο: "Ο τελετουργικός θρήνος στην Ελληνική παράδοση (Έκδοση Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2002, σ.σ. 455). Πρόκειται για την ομότιμη καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών και Συγκριτικής Γραμματολογίας στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, που κατά την μακρόχρονη πανεπιστημιακή της πορεία επηρέασε αποφασιστικά μεγάλο αριθμό ερευνητικών διαφόρων επιστημονικών κλάδων.

Είκοσι οκτώ χρόνια μετά την πρώτη αγγλική έκδοση, το 1974, το βιβλίο αυτό της Μάργκαρετ Αλεξίου παραμένει η πιο ενδελεχής και πολυσυζητημένη διαχρονική αλλά και ταυτόχρονα συγχρονική μελέτη του θρήνου στην Ελληνική παράδοση. Οι συνεχείς αναφορές της διεθνούς βιβλιογραφίας στο έργο αυτό, από την πρώτη εμφάνισή

Ένα βιβλίο της Μάργκαρετ Αλεξίου

του μέχρι σήμερα, διαγράφουν την ξεχωριστή πορεία του και το καθιερώνουν πλέον ως αναγκατόστατο, στο χώρο των κλασικών, βυζαντινών και νεοελληνικών σπουδών καθώς και της Ανθρωπολογίας και Λαογραφίας. Το βιβλίο γράφηκε σε μία εποχή όπου η μελέτη της προφορικής λογοτεχνίας ακολουθούσε καινούριους δρόμους, ενώ οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες ανανέωσαν το ενδιαφέρον τους και τον θεωρητικό εξοπλισμό τους, για την διερεύνηση των πολιτισμικών εκφάνσεων του θανάτου. Έτσι η συγγραφέας συνθέτει την πρώτη αξιόλογη, καθοριστική και διεπιστημονική προσέγγιση του τελετουργικού θρήνου σε όλο το εύρος της ελληνι-

κής παράδοσης, με την συμβολή στους μεθοδολογικούς προσανατολισμούς της επιτόπιας έρευνάς της στην Ελλάδα κατά την δεκαετία του 1960. Η εναργέστατη απόδοση του αγγλικού κειμένου στα ελληνικά και η γενικότερη επιμέλεια της έκδοσης οφείλεται στους Δημήτρη Γιατρομανωλάκη και Παναγ. Ροϊλού, του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης.

Αντικείμενο της ερευνητικής προσπάθειας που κατατίθεται σ' αυτό το βιβλίο είναι η μελέτη του τελετουργικού θρήνου, έτσι όπως αυτός διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε μέσα στη μακραίωνη ελληνική παράδοση. Ιδιαίτερη έμφαση και προσοχή δίνεται στον τρόπο με τον οποίον οι

ποιητές των διαφόρων εποχών άντλησαν στοιχεία από ένα κοινό απόθεμα ιδεών, θεμάτων και λογοτεχνικών εκφράσεων, προσδίδοντας συχνά, στις παλαιές και καθιερωμένες εκφραστικές και θεματικές λογοτεχνικές συμβάσεις, καινούργιο περιεχόμενο, σφραγίζοντάς τις έτσι με την πρωτοτυπία της δικής τους συμβολής.

Μιά από τις χαρακτηριστικές θέσεις αυτού του βιβλίου είναι ότι οι μαρτυρίες για τον τελετουργικό θρήνο, τόσο στις αρχαίες όσο και στις μεσαιωνικές πηγές, καθώς και η μέχρι σήμερα διατήρησή του ως ζωντανού μέρους της λαϊκής παράδοσης, χάρη στη συλλογική συμμετοχή της κοινότητας και όχι στην πρακτική μεμονωμένων ατόμων, βοηθούν να κατανοήσουν πως ο θρήνος κατάφερε να διατηρηθεί ως τις μέρες μας τη ζωντάνια και τον αυθορμητισμό του, αφομοιώνοντας ταυτόχρονα στοιχεία από το λογοτεχνικό παρελθόν του.

Ο θρήνος, ως κατ' εξοχήν στοιχείο της νεκρικής ακολουθίας, έχει λειτουργικό χαρακτήρα και αποτελεί μέρος μόνον μιας πολυσύνθετης παράδοσης τελετουργικών εθίμων και δοξασιών.

Για την κατανόηση της εξέλιξής του μέσα στην ελληνική παράδοση και τον προσδιορισμό της συνέχειά του από την αρχαιότητα ως τους νεότερους χρόνους, επιχειρείται η μελέτη του όχι ως μεμονωμένου στοιχείου αλλά ως αναπόσπαστο συστατικό του ευρύτερου τελετουργικού στοιχείου στο οποίο ανήκει. Τα διάφορα προβλήματα που παρουσιάζονται από τις ελλείψεις και κάποτε αναξιόπιστες πηγές, τα χρονικά χάσματα και του ανομοιογενούς χαρακτήρα των πηγών, η συγγραφέας τα ξεπερνά με την συγκριτική μεθοδολογία που εφαρμόζει. Ωστόσο η ικνυλάτωση και ανίχνευση των πολυσύνθετων προβλημάτων που προκύπτουν από την έρευνα, οδηγούν στη διαχρονική εξέταση του θρήνου, ως τελετουργικού εθίμου που έχει τη δύναμη να επηρεάζει την κοινωνική και πολιτική ζωή των ανθρώπων.

Το υλικό της έρευνας διαρθρώνεται σε τρεις μεγάλες ενότητες που αναφέρονται στον "θρήνο και την τελετουργία" στους "Θεούς, τις πόλεις και τους Ανθρώπους" και στην "Κοινή Παράδοση" όπου στα επί μέρους κεφάλαια ερευνώνται και αναλύονται τα καθέκαστα του τελετουργικού θρήνου, πλούσια υπομνηματισμένα και με εξαντλητική παράθεση βιβλιογραφίας. Βιβλίο χρησιμότητα για τους ασχολούμενους με τη Λαογραφία, την Κοινωνική Ανθρωπολογία και τον Πολιτισμό γενικότερα.